

Móczy Korina

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának tagja

Kriminalisztikai hibák a német nyelvterület hatósági gyakorlatában

„Az igazságszolgáltatás néha összetéveszti az ártatlant a bűnösrel, ha véletlenül együtt találja őket.”

/Charles Dickens: Twist Olivér/

I. Bevezetés

A tanulmányom mottójául választott idézet jól mutatja, hogy a bűnös és a nem bűnös személye sokszor a büntetőeljárásban felcserélődik. Az élet bármely területén előfordulhat, hogy tévedünk, így az sem kizárt, hogy az „igazságszolgáltatás gépezetébe” is hiba csúszik. Tévedni emberi dolog, tartja a mondás, ez alól a bírák és a nyomozásban résztvevő szervek sem képeznek kivételt, viszont sokkal nagyobb felelősséggel is bírnak a döntéseik meghozatalakor, hiszen mások sorsa függ tőlük.

Témaválasztásomat a hazánkban felmerülő justizmord esetek¹ befolyásolták, ezáltal felkeltette az érdeklődésemet, hogy a más jogállamokban, különösen Németországban, Ausztriában és Svájcban melyek a leggyakoribb kriminalisztikai hibák a büntetőeljárások során, amelyek téves bírói ítéletekhez vezethetnek.

Dolgozatomban először is tisztázom a justizmord fogalmát, ezek után német, osztrák és svájci jogesetek ismertetésével és elemzésével teszem szemléletesebbé a különböző kriminalisztikai hibákat. Majd a konkrét ügyekben szereplő gyenge pontokat veszem górcső alá, amelyek a nyomozás, illetve a büntetőeljárás során felmerülhetnek. Igyekszem átfogó képet adni a feldolgozott, valamint a dolgozatomban (terjedelmi korlátok miatt) nem érintett ügyekben előforduló hibákról, ezért ezeket táblázatos formában foglalom össze. Végezetül ezzel a részletes áttekintéssel már levonhatók azok a következtetések, illetve esetleges megelőzési lehetőségek, melyekkel kiküszöbölhető lehetne az ártatlan személyek bűnössé nyilvánítása, és a bűnös személyek felelősségre vonásának elmaradása.

Az ártatlan személyek felelősségre vonása súlyos következményekkel jár, hiszen a nyomozást és a büntetőeljárást alapelvek szorítják korlátok közé. Az emberek olyan alapvető emberi jogait sértik és veszélyeztetik ezek az ítéletek, mint a szabadsághoz való jog vagy az emberi méltóság. Az államnak büntető hatalma gyakorlása során az igazságszolgáltatásban bekövetkező hibákra is reagálnia kell, azonban ezek sok esetben rejtve maradnak, így pontos adatokkal sosem lehet számolni.

¹ Kovács Lajos: A Mór megtette... Korona kiadó, Budapest 2009. 217–221 o. 249–250. o.

II. A justizmord fogalma

A téves bírói ítéletekre a különböző nyelveknek eltérő megfelelőik vannak: az angol „*judicial error*” és „*error of law*”, a francia „*erreur judiciaire*”, az olasz „*errore giudiziario*”, vagy a német „*Justizirrtum*”. Azonban az utóbbi nyelvben van egy másik *terminus technicus* is, a „Justizmord”. A kifejezés a „*Justiz*”, vagyis igazságszolgáltatás, illetve a „*Mord*”, vagyis gyilkosság szavakból tevődik össze, tehát a szó szerinti jelentése „igazság megölése”, „jogi halál”.²

A kifejezést először August Ludwig von Schölzer használta, amely alatt a halálos bírói ítéleteket értette, a Reichspostreuter 1783. január 4-i számában volt olvasható az utolsó boszorkány kivégzése kapcsán.³ Kezdetben még a halálbüntetéssel sújtó ítéleteket értették ezalatt, majd később a téves bírói ítéletekre is ezt a szót használták.

A justizmord magába foglalja a bíróságok vagy hatóságok azon határozatait, amelyek ténybeli hibán (*error in facto*) vagy eljárási szabálysértésen (*error in procedendo*) alapulnak, ezért ezek a törvényben biztosított jogorvoslatokkal megtámadhatók.⁴ Albert Hellwig a téves ítéleteket két csoportra osztja. Míg az első esetben a bíró szándékosan mellőzi a törvényt (részhajló jogalkalmazásnak is nevezhető), addig a másodikban nem szándékosan, de az ítélete nem a valódi tényállásnak megfelelő.⁵ Hellwig álláspontja szerint a justizmord elemeit képezik: a tényállásban való tévedés, a jogi tévedés, az ártatlan személy elítélése, a bűnös személy felmentése, az elkövetettnél súlyosabb büncselekmény miatti felelősségre vonása és a magasabb büntetési tétel kiszabása.⁶

A kriminalisztikai és eljárásjogi hibák következményeként a bűnös személy felelősségre vonása elmaradhat. Enyhébb esetben a büntetőeljárást megindítják, majd folytatják, azonban végül mégsem ítélik el jogerősen a terheltet. Ebben az esetben sem kizárt azonban a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés (pl. őrizet, letartóztatás stb.) alkalmazása, amely szintén igazságtalan lesz az ártatlan személyre nézve.⁷

III. Konkrét ügyek szemléltetése

A következőkben kazuisztikus módon sorolom fel és ismertetem a téma szempontjából releváns jogeseteket, valamint azok következményeit is. Az ezt követő fejezet célja pedig az esetek és az

² Herrmann Mostar indokolta meg a fogalom értelmezési körének a bővítését. Herrmann *Mostar*: Unschuldiger verurteilt! Aus der Chronik der Justizmorde. Herbig-Verlag, München/Berlin 1979. 8. o.

³ August Ludwig *von Schölzer*: Abermaliger JustizMord in der Schweiz. In: Göttinger Stats-Anzeigen, 2., 1782. 273. o.

⁴ Gwladys *Gillieron*: Strafbefehlsverfahren und plea bargaining als Quelle von Fehlurteilen. Schulthess Juristische Medien AG, Zürich 2010. 4. o.

⁵ Albert *Hellwig*: Justizirrtümer. J. C. C. Bruns, Minden 1914. 13. o.

⁶ További szerzők (Kleinknecht, Judex) felfogása szerint a határozat jogereje is fogalmi elem. *Gillieron*: i. m. 7. o.

⁷ *Fenyvesi Csaba*: A kriminalisztika tendenciái – A bünygyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2017. 169. o.

eredmények alapján a különböző justizmordot kiváltó hibaokok megállapítása és bemutatása.

2001. május 7-én Lichtenbergben nyoma veszett az iskolából hazafelé vezető úton egy kilencéves kislánynak, Peggy K.-nak.⁸ Az áldozat édesanyjának javaslatára a kislány megölésével a kóros elmeállapotú Ulvi K.-t gyanúsították meg, aki értelmi fejlettségben egy 8-10 éves kisfiú szintjén volt. Korábban már szexuális erőszakot követett el egy fiú ellen, és pszichiátriai intézményben is kezelték. A nyomozás során nem találtak semmilyen bűncselekményre utaló nyomot. A későbbi kihallgatások során meglepő módon a gyanúsított beismerte a bűntettet. Állítása szerint 2001. május 3-án bántalmazta a kislányt, majd az eltűnése napján amikor Peggy hazafelé tartott, követte őt, de az áldozat elfutott, és azzal fenyegette, hogy elárulja a szüleinek. A száját és az orrát befogta, míg a gyermek meg nem fulladt. A vallomását nem rögzítették, valamint a kihallgatás során a védője sem volt jelen. Csupán a nyomozó emlékezetén alapuló jegyzőkönyv állt rendelkezésre, így felelősségre vonták Ulvi K.-t. A védő meg volt győződve arról, hogy a vallomáshoz a kimerültség és az órák hosszát tartó kihallgatás, valamint a szuggesztív kérdések vezettek. Emellett azt állította, hogy a nyomozó csokoládéval beszélte rá a beismerő vallomásra. Összesen négy ellentmondásos vallomást tett. Végül egy szakértő arra a következtetésre jutott, hogy a szellemileg visszamaradott Ulvi K. aligha lett volna képes egy ilyen összetett és részletgazdag történetet kitalálni, illetve ezt megjegyezni. Később Ulvi K. visszavonta beismerő vallomását. Ennek ellenére a bíróság bűnösnek találta, és jogerősen életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte, mert nem volt jele annak, hogy a kihallgatások során befolyásolták volna, továbbá a terhellet emberölésben büntethetőnek nyilvánították. Emellett Ulvi K. volt fogolytársa azt vallotta, hogy a terhelt beszámolt neki Peggy megölésének körülményeiről, később pedig ezt a vallomást visszavonta. Bevallotta, hogy azért tett terhelő vallomást, mert a rendőrség megígérte neki, hogyha a gyanúsított ellen tanúskodik, akkor enyhítik a rá kirótt büntetési tételt. Évekkel később gyermek tanúkat is kihallgattak, akik azonban már csak részben emlékeztek a történetekre. A kihallgatások során a rendőrség nyomást gyakorolt rájuk az érveikkel, és félelemből hamis tanúvallomást tettek. Végezetül Ulvi K.-t a bíróság perújítási eljárásban 2014. május 14-én felmentette és szabadította. Peggy K. ügyében a nyomozás tovább folytatódott, de a mai napig tisztázatlan az elkövető személye, annak ellenére, hogy évekkel ezelőtt jogerős, de téves ítéletet hoztak.⁹

2001. október 13-án eltűnt egy bajor mezőgazdász, Rudolf R. A családja beismerte, hogy ők ölték meg, a holttestét feldarabolták, majd a kutyáikkal megették. Azonban az eljárás kezdete előtt visszavonták a vallomásukat. A bíróság jogerősen elítélte őket, a feleségét és az egyik lánya jegyesét

⁸ Ina Jung – Christoph Lemmer: Der Fall Peggy. Die Geschichte eines Skandals. Aktualisierte und überarbeitete Taschenbuchausgabe. Knaur, München 2016. 16. o.

⁹ Jörg Völkerling: So könnte meine Peggy heute aussehen. <https://www.bild.de/news/inland/prozess/mordfall-prozess-vater-zeit-foto-so-koennte-peggy-heute-aussehen-35452420.bild.html> (2020. 08. 15.)

emberölés elkövetése miatt, valamint két fiatal lányát a bűncselekmény bűnsegédjeként vonták felelősségre. 2009 februárjában találtak rá a családapa holttestére az autójában, amely a Dunába zuhant. Kiderült, hogy a rendőrség nyomására tettek beismerő vallomást. A kihallgatások hosszú ideig tartottak, és a védő sem volt jelen. Ezt pedig egy videó is alátámasztotta, amelyen látható volt, hogy a felvétel időnként megszakadt. 2011-ben perújítási eljárásban a családot felmentették.¹⁰

1523 napig ült börtönben ártatlanul Anton W. nemi erőszak elkövetése miatt. A 13 éves Tanja R. feljelentett „egy Toni nevű férfit Fichtelbergből”, aki őt az „ezüstszínű Audijában” megerőszakolta. A rendőrség nyomozni kezdett, megtalálták Anton W.-t, aki Fichtelbergben élt, és egy piros színű Audi tulajdonosa volt. Ezután a felismerésre bemutatásnál egyedül az ő fényképét mutatták meg a lánynak, aki teljesen biztos volt benne, hogy a fotón látható férfi erőszakolta meg őt. 1999-ben a lány visszavonta vallomását, és bevallotta, hogy az egész csak kitalálta, Anton W.-t pedig a bíróság felmentette.¹¹

A Zürichi Egyetem munkatársai kutatást végeztek a justizmord esetekkel kapcsolatban, és arra az eredményre jutottak, hogy 1995 és 2004 között 237 jogerős bírói ítéletet perújítási eljárásban helyeztek hatályon kívül.¹²

IV. Egyes kriminalisztikai hibák

Az ítélethozatalhoz tudományosan és jogilag is megalapozott bizonyítás szükséges, azonban, ha a bizonyítékok nem alkotnak zárt láncolatot, justizmord ítéletek születhetnek. Az állam az igazságszolgáltatás és a büntetés monopóliuma révén kontrollt gyakorol az egyének felett, így, ha a bűncselekmény elkövetése okán fellép, nem következhet be, hogy ezáltal maga is bűncselekményt kövessen el.¹³

A különböző kriminalisztikai és eljárásjogi hibaforrások az évszázadok során ugyan sokat változtak, azonban bizonyos elemeik a mai napig visszaköszönnék. Ilyen a befolyás gyakorlása az eljárási cselekményeken keresztül, a hamis tanúvallomások felhasználása, a társadalom terhelttel szembeni előítélete, a feltételezett bizonyítékok nem megfelelő ellenőrzése, valamint a látszólag biztosított bizonyítás.¹⁴ A következőkben azokat a hibaokokat fogom közelebbről vizsgálni, amelyek a német nyelvterületen a leggyakrabban előfordulnak.

¹⁰ Julia Jüttner: Polizeivideos belegen Manipulation der Aussagen. <https://www.spiegel.de/panorama/justiz/wie-die-polizei-im-fall-rudi-rupp-die-verdaechtigen-unter-druck-setzte-a-822276.html> (2020. 08. 15.)

¹¹ Heike Vowinkel: Unschuldiger hinter Gittern. <https://www.welt.de/print-wams/article602487/Unschuldiger-hinter-Gittern.html> (2020. 08. 16.)

¹² Daniela Schwegler: Wenn Justizia irrt. <http://www.175jahre.uzh.ch/ausstellungen/tram/postkarten1/justizia.html> (2020. 08. 22.)

¹³ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006. 158. o.

¹⁴ Karl Peters: Fehlerquellen im Strafprozess. Eine Untersuchung der Wiederaufnahmeverfahren in der Bundesrepublik Deutschland. 2. Band. Verlag C. F. Müller Karlsruhe, 1972. 18. o.

IV.1. A tévedő tanúk és a koholás

A vizsgált jogesetek alapján a leggyakoribb justizmordhoz vezető okok a tévedő tanúk. Akik gyakran nem is a hatóság nyomására, hanem akár tudatosan, akár tévedésből tesznek hamis vallomást.

A tanúvallomás az egyik legfontosabb bizonyítási eszköz a büntetőeljárás során, hiszen a tanúk kiemelt jelentőséggel bírnak a felderítésében, a bűncselekmény rekonstruálásához megosztják a büntetőjogilag releváns tényekről szerzett tudomásukat. Kiemelt fontosságú, hogy a vallomás a valóságnak megfeleljen, ezért a törvény büntetni rendeli a hamis tanúzást. Ekkor a tanú a valóságnak megfelelően észleli az eseményeket, de mégis tudatosan hamisan adja elő azokat. A tévedő tanú vallomása is lényeges hibaforrás, emiatt azonban nem vonható felelősségre. A tanú ilyenkor nem a valóságnak megfelelően észleli a történeteket, viszont az igazat akarja mondani, és a valóságban megtörténtként vázolja fel azokat, így a vallomása szubjektíve igaz, de objektíve téves.

A tanúvallomás kialakulását befolyásoló tényezők lehetnek külső és belső, vagyis objektív és szubjektív körülmények. Míg az objektív tényezők a tanú személyétől függetlenek, addig a szubjektív tényezők kapcsolódnak a személyéhez.¹⁵

A vallomás létrejötte négy fázisból tevődik össze: a bűncselekmény észlelése, az emlékezetbe vésés, az emlékezés és a visszaadás. Mind a négy szakaszban bekövetkezhetnek olyan defektusok, amelyek téves tanúvallomást eredményezhetnek. A vallomás kialakulását jelentősen gátolja a bűncselekmény téves észlelése. Minden ember másképpen figyel meg a történéseket, mást tart fontosnak. Emellett az események gyors lefolyása miatt a tanú nem tudja pontosan és részletesen megfigyelni a történeteket, így szelektíven észlelheti az eseményeket. Az emlékezetbe vésés során a benyomások közül már szelektál az egyén, melyek azok a körülmények, amelyek a bűncselekmény szempontjából számára jelentőséggel bírhatnak, azonban korántsem biztos, hogy a releváns tényeket rögzíti.¹⁶ A tanúk sokszor a többszöri kihallgatások alkalmával az előző vallomásaikból származó emlékekből merítenek, mintsem hogy a korábbi vallomás alapját képező tényekre emlékezzenek vissza. Mivel ez időben közelebb áll, mint a bűncselekmény elkövetésének időpontja, ezért az könnyebben felidézhető számára.¹⁷

A kihallgatás során olyan légkört kell teremtenie a kihallgató személynek, amelyben a tanú képes megnyílni neki, és befolyásoktól mentesen, zavartalanul elő tudja adni az üggyel kapcsolatos

¹⁵ Nagy Lajos és Kertész Imre is részletesen taglalja a tanúvallomás kialakulását befolyásoló két tényezőt.

Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. KJK, Budapest 1966. 128-214. o.; Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest 1965. 199-244. o.

¹⁶ Peters: i. m. 86-88. o.

¹⁷ Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen 2008. 53. o.

ismereteit.¹⁸ A kihallgatás körülményei szorongást és félelmet válthatnak ki a tanúból, ez pedig az általa észlelt események visszaadásában zavart kelthet, és téves vallomást eredményezhet. Fontos a helyes kérdésfeltevés is, hiszen az a kérdés, amely már magába foglalja a választ is, félrevezető lehet a kihallgatott számára.¹⁹ Illetve azok a kérdések sem vezethetnek eredményre, amelyek a tanú véleménynyilvánítását, nem pedig a tények ismertetését célozzák meg. Ez veszélyes lehet, hiszen a tanúk hajlamosak lehetnek emocionális tartalommal színesíteni a történeteket, ezáltal a vallomás érzelmeken fog alapulni.

A tanúk számtalan típusát lehet megkülönböztetni, ezért a sablonos kihallgatási terv alkalmazása nem lesz eredményes. A kérdéseket hozzá kell igazítani a tanú szellemi képességéhez, egyéniesítés szükséges.²⁰ A kihallgató szuggesztív kérdéseinek hatására az emlékek felszínre hozásában zavar keletkezhet. A hatóságoktól vagy gyakran az elkövetőtől való félelem, fenyegetettség, szerettei védelme, anyagi javak, ígért vagy remélt előnyök indokolják a tévedést.

A vallomás rögzítése garanciális kelléke a kihallgatásnak, azonban ha a jegyzőkönyvben, illetve a hang- és videofelvételen hiányosan, helytelenül, hibásan felvett vallomás található, az abban foglalt tények bizonyító erejét csorbítja, és az előadottak helyességét kétségbe vonja.²¹

A gyermekek kihallgatása során sokszor a valósághoz képest torzulás következhet be mind az esemény átélésében, annak emlékezetben való tárolásában, mind pedig ezek visszaidézésében.²² Élénk képzelőerejüknek köszönhetően téves tanúvallomást tehetnek, amelyet büntethetőséget kizáró ok miatt a törvény nem szankcionál, így csak az igazmondásra kell figyelmeztetni őket. A legnagyobb veszély abban rejlik, hogy a gyermekek könnyebben befolyásolhatók. Roebers és Schneider szerint két tényező releváns abban, miért tesznek a gyermekek befolyásolás hatására téves vallomást. Az egyik ilyen a megfelelési kényszer, mivel engednek a társadalmi nyomásnak, ha egy idősebb személy kérdezi őket. A másik pedig a kognitív értetlenség, amely abból fakad, hogy a gyermekek számára az információk feldolgozása nehezebb folyamat, figyelmük és nyelvi készségeik korlátozottak, így téves képzetük alakulhat ki az eseményekkel kapcsolatban.²³ Gyakori, hogy a gyermek a bűncselekmény áldozataként az elkövető befolyása alatt áll, de a kihallgató részéről is történhet ráhatás, akár tudatosan, akár tudat alatt is. Teljesen más kihallgatási módszert kell alkalmazni, mint a felnőtteknél, és minél komfortosabb közeget kell teremtenie a nyomozónak, hogy szóra tudja bírni a

¹⁸ Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1968. 239. o.

¹⁹ Gödöny: Bizonyítás a nyomozásban... 238–240. o.

²⁰ Gödöny: Bizonyítás a nyomozásban... 240. o.

²¹ Gödöny: Bizonyítás a nyomozásban... 242. o.

²² Kulcsár Gabriella – Pásztor Attila: A gyermek-tanúvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei. Rendészeti Szemle 2007/5. sz. 83. o.

²³ Claudia M. Roebers – Wolfgang Schneider: Individual differences in young Children's suggestibility: Relations to event memory, language, abilities, working memory, and executive functioning. Cognitive Development, 20. 2005. 427–447. o.

kisgyermeket.²⁴

A hamis tanúvallomások esetén a nyomozó hatóságnak ki kell szűrnie a tévedéseket. A valós események megismerésére kell törekedni, ennek érdekében a vallomás ellenőrzése már a kihallgatás során elkezdődik. A logikai ellenőrzés eszköze lehet a szembesítés, továbbá az esetleges kétségek feloldására szolgálhat a helyszíni kihallgatás, a bizonyítási kísérlet, és a műszeres vallomásellenőrzés.²⁵

IV.2. A hamis beismerő vallomás

A kétoldalú meghallgatás elvének érvényesülnie kell az eljárás során, a kihallgatás alkalmával lehetőséget kell adni a terheltnek is a védekezésre. Azonban az akaratelhatározás és az akaratnyilvánítás szabadsága befolyásoktól mentesen kell megvalósuljon.²⁶ Viszont a nyomozó hatóságok kihasználják a gyanúsított nehéz helyzetét befolyásolással, valamint szuggesztíóval is hajlíthatják akaratát.

A nem bűnös gyanúsított a rá nehezedő kihallgatás nyomása és a szokatlan helyzet miatt tehet hamis beismerő vallomást. A terhelt sokszor az igazságot és a hazugságot összetévesztheti, ez személyében rejlő okokból (pl. érzékenység, labilis lelki állapot) vagy külső körülményekből (pl. bezártság érzése, őrizetbe vétel megrázó hatása) kifolyólag is történhet.²⁷ Mivel a kihallgatás adatszerzésre irányul, ezért a krimináltaktikai (kihallgatástechnikai) módszerek alkalmazása a valós információk megismerését szolgálják. Emellett a nyomozó tevékenysége is jelentős mértékben hozzájárul a megfelelő légkör megteremtéséhez.

A kihallgatás során a kriminalisták a gyanúsított személyiségét alaposan megismerik, feltárják a gyengeségeit (pl. értelmi károsodás, túlzott érzékenység stb.), amellyel gyakran vissza is lehet élni. A kóros elmeállapotú és alacsony intelligenciájú emberek könnyebben befolyásolhatók. Ez abból fakad, hogy nem képesek kritikusan szemlélni a nekik feltett kérdéseket, valamint a válaszadásnál a számukra hiteles, külső, szuggesztív utalásokat választják.²⁸

Előfordulhat, hogy a nyomozó perszeverantikusan ragaszkodik a terhelt bűnösségéhez, és mindenképpen be akarja ezt bizonyítani, ennek érdekében pedig manipulálja, és bűntudatot kelt a gyanúsítottban. Esetleg előny ígéretével ösztönzi a terheltet a hamis beismerésre. Továbbá az engedmények meg is vonhatók tőle, ha nem ismeri be a bűncselekmény elkövetését. A kihallgatás

²⁴ Erre vonatkozik az Európai Parlament és a Tanács 2016/800 irányelve a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról

Az európai parlament és tanács (EU) 2016/800 irányelve. Az Európai Unió Hivatalos Lapja.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0800&rid=3> (2022.01.23.)

²⁵ Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminálisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008. 171–176. o.

²⁶ Az 1877. II. 1.-i német büntető perrendtartás (die deutsche Strafprozessordnung) (továbbiakban: német StPO) 136a.§-a a tilos kihallgatási módszerekről; bizonyíték felhasználásának tilalmáról.

²⁷ Fenyves: i. m. 184. o.

²⁸ Elek: i. m. 59. o.

törvénytelen eszköze a gyanúsított szellemi lefárasztása, ebben az esetben a terhelt gondolatait, akaratát már a nyomozó formálhatja. Ilyen helyzet előállhat az éjszakai kihallgatások során, vagy az alvás és a pihenés megvonásával is. Továbbá az is hatással lehet a terhelt vallomására, ha nem kap ételmezt, vizet, vagy a szükséges gyógyszereit megvonják tőle. A különböző addikciókkal küzdő terhelttől, például ha cigarettát vagy kábítószerrel vonnak meg, az elvonási tünetek fizikai szenvedést eredményezhetnek, amely az erőszakhoz hasonló lehet.²⁹ Azonban ezek a jogellenes módszerek csak közvetetten érvényesülnek, ezért nem tartoznak az erőszak és fenyegetés körébe, csak pszichikai ráhatások történnek.

Ha a jegyzőkönyvet hiányosan, hibásan rögzítették, vagy ha a videó-, hangfelvételt hiányosan, illetve szakaszosan vették fel, mindezek bizonyító ereje csökkenhet. Az ügy kimenetelére jelentős hatással lehet, ha nem a valós eseményeket tartalmazzák, vagy nem pontosan rögzítik az adatokat. A terhelt védőjének jelenléte garanciális tényező, hiszen így a nyomozó kevésbé tudja befolyásolni a gyanúsítottat, és mellőzni kényszerül a jogellenes eszközöket. Továbbá a védő jelenléte megnyugtathatja a terheltet, így kisebb valószínűséggel tesz a kihallgatás nyomására hamis beismerő vallomást.

A beismerő vallomást minden esetben kritikával kell fogadni, és ellenőrizni kell a valóság alapját. Szükséges azokat a motívumokat is megállapítani, amelyek a gyanúsítottat a beismerésre készítették.³⁰ Véleményem szerint a beismerő vallomás ellenőrzésére a legeredményesebb krimináltaktikai módszer a helyszíni kihallgatás. Ebben az esetben fény derülhet az igazságra, hiszen a beismerő terhelt a bűncselekmény részleteire vonatkozó kérdéseket nem fogja tudni a helyszínen pontosan megválaszolni, vagy a konkrétumokat megmutatni.³¹

Az általam vizsgált ügyek alapján megállapítható, hogy a terhelt vallomását, a „bizonyítékok királynőjét” a nyomozó hatóságok sokszor indokolatlanul túlértékelik,³² és figyelmen kívül hagyják a további bizonyítékokat, illetve a beszerzését követően a beismerő vallomás lesz a továbbiakban az irányadó számukra, ez pedig justizmord ítélethez vezethet. A terhelt vallomása azonban ugyanolyan bizonyítéknak számít, és ugyanúgy értékelendő, mint a többi bizonyíték.

IV.3. A téves szakvélemény

A szakértő, mint *index facti*, vagyis ténybíró segíti az eljáró hatóságokat bizonyos ténykérdések eldöntésében. A büntetőeljárás során előfordul, hogy a felmerülő szakkérdések bonyolultak, és a bíró

²⁹ Bócz Endre: Kihallgatás, kényszervallatás. Belügyi szemle 2013/5. sz. 18. o.

³⁰ Gödöny: i. m. 381. o.

³¹ Fenyvesi: i. m. 185. o.

³² „*Confessio est regina probationum.*”

nem rendelkezik elegendő szaktudással ezek eldöntéséhez, ezért szakértőt vonnak be.³³

Téves szakvélemény születhet, ha a nyomok és anyagmaradványok vizsgálata, valamint azok értékelése, összevetése során hibát vét a szakértő. Mindezek abból következhetnek, hogy a szakértő nincs a megfelelő szaktudás birtokában. Ennek elkerülése érdekében megfelelő képzés szükséges, valamint többéves szakmai tapasztalattal kell rendelkezzen, mire igazságügyi szakértővé válik. Továbbá fontos, hogy szaktudását folyamatosan fejlessze, ezért szigorú követelményeket kell támasztani a szakértők kiválasztása és foglalkoztatása során is.

Téves szakértői bizonyítás bekövetkezhet a nem megfelelő szakértői módszer alkalmazása miatt is. Ezzel szemben három követelményt lehet támasztani: korszerű, célravezető és hatékony legyen. A korszerűség a tudomány jelenlegi állása szerint igazolt módszer, azonban egyes büntetőeljárásokban meghaladottá válnak bizonyos ismeretek, amelyek a szakértők szakértelmén is túllépnek. A célravezető módszer alkalmazása során a cél elérhetővé válik, ha azonban nem szakszerű és nem jogszerű, téves szakvéleményt eredményezhet. A hatékonyság a büntetőügy jelentősége és az időmúlás szempontjából lényeges. Az adott módszer gyors, egyszerű és sokszor alkalmazható kell, hogy legyen, hiszen a büntetőeljárás elhúzódását idézheti elő egy hosszadalmas módszer, amely az igazságos döntéshozatalnak nem kedvez.³⁴

A szakértő függetlensége a büntetőeljárás fontos követelménye, vagyis „*nem kerülhetett közvetlenül kapcsolatba a bűncselekmény elkövetéséhez tartozó eseményekkel, hanem azokat számára mindig tárgyi jellegű bizonyítási eszközök vagy személyek közvetítik.*”³⁵ Ennek ellenére nem kizárt, hogy a szakértők a hamis megállapításokat a hatóság nyomására vagy parancsára foglalják a szakvéleménybe.³⁶

Főként a szakvélemény elkészítéséhez szükséges vizsgálatok során történhetnek tévedések, ezek pedig krimináltechnikai hibáknak számítanak. A nyomozó hatóságot a forenzikus nyomok és az anyagmaradványok felkutatásakor, begyűjtésekor, majd ezek rögzítésekor terheli a felelősség. Ezt követően a szakértőt, hogy ezek alapján tudományosan megalapozott szakvéleményt készítsen.³⁷ Azonban abban az esetben, ha a nyomok és anyagmaradványok keverednek, illetve szennyeződés éri őket, vagy ezek rögzítése során hibát vétettek a hatóságok, a szakértőnek kell megállapítania azt, hogy ezek alapján egzakt választ tud-e adni.

Végezetül felmerülhet, hogy az eljáró hatóságok nem megfelelően értelmezik a szakvéleményeket, valamint téves következtetéseket vonnak le belőlük. A hibásan értelmezett

³³ Márki Zoltán szerint „*az okozati kérdések megoldása feladata a bírónak, azért mert a perbeli igazságot neki kell kimondania és a szakértőnek, mert a tudományos igazságot neki kell kimondania.*” Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2014. 164. o.

³⁴ Bócz – Finszter: i.m. 122-123. o.

³⁵ Cséka Ervin – Fantoly Zsannett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jog alapvonalai I. Bába Kiadó, Szeged 2006. 256. o.

³⁶ Petrétei Dávid: A szakértői összeférhetlenségéről. Belügyi szemle 2013/5. sz. 91. o.

³⁷ Peters: i. m. 165. o.

ténykérdésekre adott válaszok a jogkérdés eldöntését hátrányosan befolyásolhatják. A helyes megismerést segítenék a hatóságok (főként a bíróságok) szakértőhöz intézett kérdései, melyek a bizonytalanságokat eloszlatják.

IV.4. Az „első csapás” hiányosságai

Az „első csapás” („erste Angriff”, „first strike”) alatt a helyszíni szemle és a forró nyomos felderítés érthető. Ezen eljárási cselekmények során fontos, hogy a nyomozó hatóságok gyorsan tegyék meg a bűncselekmény felderítéséhez szükséges intézkedéseket. Azonban, ha ez nem, vagy csak lassan történik, hibákhoz vezethet az eljárás során. Mivel minden bűncselekmény hagy nyomot, ezért fontos, hogy az elkövetés helyén található nyomokat a hatóságok biztosítsák.

A bűncselekmény elkövetésének helyszínén létrejött nyomokat és anyagmaradványokat össze kell gyűjteni, majd meg kell őrizni. A nyomok biztosítását azonban a külső hatások gátolhatják, ilyenek az emberi magatartások és a természeti események.³⁸ A „forró nyomok” felkutatása során olyan meghatározott követelményeknek kell megfelelni, mint a gyorsaság, tervszerűség, szervezettség és szakszerűség.³⁹ Ha a nyomozás ezeknek az elvárásoknak nem felel meg, a kriminalisták nem bukkannak rá a nyomokra, és azok könnyen kihűlhetnek.

Ha sikeresen felkuttatták a nyomozó hatóságok a nyomokat és anyagmaradványokat, akkor azok állapotának biztosítása, tisztán tartása szükséges. „Kevert nyomok” keletkezhetnek, amelyek nagyban megnehezítik a nyomozást, hiszen téves következtetések vonhatók le. Bár a helyszíni szemle többszereplős bizonyítási cselekmény, véleményem szerint mégsem szerencsés, ha sok kompetens személy vesz részt, mert így a nyomok kevésbé lesznek biztosíthatók, és bekövetkezhet kontamináció, vagyis a nyomok összekeveredhetnek.

A gyors felderítés azonban nem mindig lehetséges, hiszen sok esetben a nyomok akár hónapokkal vagy akár évekkel később is előkerülhetnek, ami a nyomozást jelentős mértékben nehezítheti, hiszen addigra a nyomok „kihűlhetnek”. Ha a bűncselekményre későn derül fény a felderítés lehetetlenné válik, illetve jelentősen megnehezedhet, és a múltbeli cselekmény rekonstruálására sokszor már nincs lehetőség.

Ezen hibák kiküszöbölése érdekében a nyomozó hatóságoknak célszerű betartani a kidolgozott nyomozás-nyomozásszervezési modellt,⁴⁰ hiszen így a fentiekben ismertetett hibák könnyebben elkerülhetők lehetnek. Az első alkalmat kell kihasználni a helyszíni szemle során, mivel egyszeri és megismételhetetlen. Az első szemle során jelentősen megváltozik a helyszín, így a további

³⁸ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2012. 53. o.

³⁹ Anti Csaba – Barta Endre – Bócz Endre – Lakatos János – Romasz Árpád: *Kriminaltaktika II*. Rejtjel Kiadó, Budapest 2005. 194. o.

⁴⁰ Anti – Barta – Bócz – Lakatos – Romasz: i. m. 193. o.

nyomok felkutatására később kevés esély mutatkozik.⁴¹

IV.5. Felismerésre bemutatás hibái

A tanúk nem csak a tanúvallomások során tévedhetnek, hanem a felismerésre bemutatás során is. A felismerésre bemutatás („identity parade”, „line up”) és a szembesítés két egymáshoz közel álló bizonyítási cselekmény. A német „Gegenüberstellung” kifejezés is mindkettőt egyaránt jelenti. A felismerésre bemutatás rejti magában a legnagyobb veszélyforrást, mivel ha hibás azonosítás történik, az egész eljárást végig fogja kísérni. Az általam vizsgált jogesetekben nem talákoztam szembesítési hibával, ez azért is történhetett, mert egy rosszul végrehajtott szembesítés nem vezet justizmordhoz. Sokkal inkább egy „igazságkereső” módszer, hiszen a valóság feltárására alkalmas, ha szakszerűen hajtják végre.⁴²

Odenthal megállapítása szerint „a gyanúsítottnak a téves azonosítása a szemtanú által felismerésre bemutatással vagy fényképről felismeréssel az egyik fő oka a büntetőeljárásban hozott téves ítéleteknek.”⁴³ A felismerésre bemutatás időpontjának meghatározása kiemelt fontosságú. A felismerésre bemutatást minél hamarabb kell lefolytatni, mikor még a felismerő tanú emlékei nem fakulnak meg, és befolyásoktól mentesen tud dönteni. A tanúban a megismételt felismerésre bemutatás során megerősödnek a korábban hozott döntései, és ismét téves azonosítás fog történni. Továbbá mivel az első felismerésre bemutatás alkalmával már látta a gyanúsítottat, az arcvonásai ismerősek lesznek számára, ezért ez befolyásolhatja a döntésében.

Ha a felismerés során csak egy személyt vagy annak fényképét mutatják be, nincs elég személy és/vagy tárgy a sorban a kiválasztáshoz, korlátozódik a választás a felismerő számára. A hatóság utalásai, megerősítései, illetve kérdései is téves azonosításhoz vezethetnek. Előfordulhat, hogy a felismerő a felismerésre bemutatást közvetlenül megelőzve találkozik, vagy csak látja a későbbiekben a végrehajtás során sorban álló személyt, éppen ezért őt fogja választani, hiszen ismerősek lesznek számára a felismerendő személy arcvonásai. Ha a bűncselekménynek több szemtanúja van, lényeges, hogy a felismerésre bemutatás végrehajtása során, illetve azt megelőzően ne találkozzanak. Figyelemmel kell lenni arra, hogy a terhelt nem tűnhet ki a többiek közül. Öltözetükben, magasságukban, testalkatukban, életkorukban és hajviseletükben megközelítőleg azonos személyekből kell, hogy álljon a csoport.⁴⁴

A téves felismerésre bemutatás elkerülhető lehet, ha azt a hatóság tagjai közül az ügyben nem jártas személyek, úgynevezett „vak” végrehajtók bonyolítják le. Így az eljárás során nem történhet

⁴¹ Fenyvesi: i. m. 155. o.

⁴² Fenyvesi: i. m. 188. o.

⁴³ Hans Jörg Odenthal: Die Gegenüberstellung im Strafverfahren. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar 1992. 19. o.

⁴⁴ Fenyvesi: i. m. 178–179. o.

befolyásolás, illetve a tanú elbizonytalanítása sem, hiszen egy semleges személy ad instrukciókat. A felismerés előtt érdemes a tanútól a bűncselekmény elkövetőjéről részletes személyleírást kérni, így a továbbiakban ellenőrizhető, hogy mennyire felel meg a kiválasztott személy az előzetesen felsorolt különleges ismertetőjegyeknek.⁴⁵

Végezetül a felismerésre bemutatás természetes közegben történő lefolytatása is megfontolandó lehet. Itt a pontosan megszervezett felismerésre bemutatás helyett teljesen más módon történik a lebonyolítás. A terhelt egy természetes környezetben tartózkodik, ahol egyszerre több személy van jelen (pl. étteremben, forgalmas utcán stb.), azonban ez az együttműködését is feltételezi. A felismerő tanút ezen a helyen vezetik végig azért, hogy felismerje az általa korábban látott tettet. Ebben a helyzetben az összehasonlítandó személyeket nem célzottan választják ki. Az ökológiai felismerésre bemutatás során csökken annak a lehetősége, hogy a terhelt felszültsége miatt kitűnik a csoportból, így a tanú figyelme ráirányul.⁴⁶

V. Összegzés

Az igazságszolgáltatás sem mentes a tévedésektől, azonban ezekre nem minden esetben derül fény. A büntetőeljárás legsúlyosabb hibája, ha a bíró olyan személyt ítél el, aki nem követte el a bűncselekményt. Nemcsak a bíró hordozza magában ezt a tévedési lehetőséget, hanem az eljárás további résztvevői is. Hiszen ha a nyomozás során kriminalisztikai hiba következik be, az a bírósági eljárásban könnyedén téves ítéletként csapódhat le.

A különböző államok között sem lehet differenciálni abból a szempontból, hogy születnek-e téves ítéletek vagy sem. Minden államban előfordulhatnak „jogi gyilkosságok”, így az általam vizsgált három jogállamban sincs ez másként. Összesen 37 ügyet⁴⁷ tekintetem át, a felmerülő hibaforrások és azok vizsgálata során a következő eredményekre jutottam:

⁴⁵ Fenyvesi Csaba: A felismerésre bemutatás és a hit. *Belügyi Szemle* 2018/4. sz. 112–113. o.

⁴⁶ *Odenthal*: i. m. 41. o.

⁴⁷ Freispruch im Wiederaufnahmeverfahren.

https://www.gehove.de/irrtum/irrtum_2.html#Deutschland:%20Freispruch%20im%20Wiederaufnahmeverfahren (2020.10.07.)

	Hibaforrások	Gyakoriság
1.	téves/hamis tanúvallomás	46%
2.	téves szakvélemény	29,7%
3.	hamis beismerő vallomás	19%
4.	„első csapás” hibája	19%
5.	felismerésre bemutatás hibája	16,2%
6.	bírói hibák	13,5%
7.	ügyvéd hibái	5,4%

A tanúvallomás fontos, hogy a valóságnak megfeleljen, hiszen a büntetőjogilag releváns tényeket osztja meg a bűncselekményről, és az elkövető azonosításában nyújt segítséget a nyomozás során. Ha azonban a bűncselekmény észlelésében vagy annak emlékezetbe vésésében, az arra emlékezésben zavar keletkezik, a tanú nem fogja megfelelően visszaadni a történeteket. A terhelt a büntetőeljárás kulcsfigurájaként rendelkezik a legtöbb információval a cselekményekről. A gyanúsított a kihallgatás nyomása alatt sokszor tévesen ismeri be a bűncselekmény elkövetését. Azonban az éremnek két oldala van, így a nyomozó részéről is felmerülhetnek téves beismerő vallomást eredményező ráhatások, főleg mikor perszeverantikusan ragaszkodik a terhelt bűnösségéhez.

A szakértő feladata a ténykérdések megválaszolása, így ha nem rendelkezik megfelelő szaktudással, az a szakvélemény rovására mehet. Az eljárás során függetlennek kell maradnia, hiszen ha elfogulttá válik, a szakvéleménye nem tudományos alapokon nyugszik, hanem emóciókon. Az „első csapás” gyorsasága a bűncselekmény eredményes felderítését szolgálja. Ahhoz, hogy ez eredményes legyen, a nyomok és anyagmaradványok megfelelő felkutatása, rögzítése szükséges. Szintén nagy kockázattal jár a felismerésre bemutatás lefolytatása is, hiszen a szemtanúk emlékei elhalványulhatnak, vagy befolyásolhatják azokat. A bizonyítási cselekmény szabályszerűtlen végrehajtása pedig további tévedésekhez vezethet.

Összességében az fogalmazható meg, hogy elképzelhetetlen az olyan igazságszolgáltatás, amelyben nincs téves ítélet, hiszen minden pillanatban fennáll a hibázás lehetősége. Megfelelő odafigyeléssel viszont csökkenteni lehet a justizmord esetek számát, elsősorban a hatóságok gondos, igazságos, elfogulatlan és tisztességes eljárásával. Az eredmények folyamatos ellenőrzésével hatékonyan kiszűrhetők a tévedésen alapuló hibák. Fontos a krimináltechnikai,

krimináltaktikai és kriminálmotodikai ajánlások betartása, illetve az egyedi ügyekben speciális, egyéni módszerekkel kell megoldani az eseteket.